

ТУПТАЛО ДМИТРО. ЖИТІЯ СВЯТИХ

(Четїї Мінеї). Книга І: Вересень /

Пер. з ц.-сл. В. Шевчук. –

Львів: Свічадо, 2005. — 464 с.

Ім'я нашого видатного співвітчизника святителя Димитрія (Туптала) (1651 – 1709) протягом довгого часу, на жаль, було майже забуто в Україні, хоча саме тут він провів 50 років свого життя, і тут було написано три томи (з чотирьох) його головної праці «Четїї-Мінеї». Тому вихід з друку першого тому українського перекладу “Житій святих”, – твору, що фактично став першою церковно-релігійною енциклопедією для православного світу. – має непересічне значення для українського читача.

Постать святителя Димитрія (Данила Савовича Туптала), який в історії Православної Церкви відомий під ім'енем св. Димитрія Ростовського, настільки неординарна, що навіть стисла характеристика вражає. Духовний пастир. Богослов. Письменник-агіограф. Пост. Драматург. Автор музичних творів. Засновник другої в Росії архієрейської школи. Проїшов життєвий шлях від студента Києво-Могилянської колегії, згодом ієромонаха, до настоятеля відомих монастирів (серед яких Петропавлівський у Глухові та Кирилівський у Києві), і, зрештою, до митрополита Ростовського. Перший загальноруський святий Синодального періоду, канонізований у 1757 році.

На думку дослідників релігійно-літературної спадщини святителя Димитрія, тільки “Житій святих” було б достатньо, щоб ім'я автора залишилося в історії Православної Церкви. Ця видатна пам'ятка богословської та історичної думки, безумовно, принесла йому визнання у всьому православному світі.

Як відомо, “Четїї-Мінеї” – це життя святих, розташовані за місяцями (звідси й назва – мінеї, від грецького слова мІон). Необхідність складання нових “Житій святих” була зумовлена реальною потребою відновлення цих пам'яток церковної літератури, давно втрачених унаслідок руйнівних нападів ординців, а також їхнього доповнення. Задум створення “Житій”

виник ще в Петра (Могили), але втілити його митрополит не встиг. Політичні обставини не сприяли й подальшому виконанню цих планів архімандритом Інокентієм (Гізелем). Фактично лише святителю Дмитрію (Тупталу), якому Варлаам (Ясинський), на той час архімандрит Києво-Печерської лаври, доручив складання “Житій”, вдалося розв’язати це завдання.

Для створення “Житій святих” було використано широку джерельну базу. В основу “Четій-Міней” св. Дмитрія Ростовського покладено грецькі “Житія” Мстафраста, “Четї-Мінеї” митрополита Макарія, також “Acta Sanctorum” боландистів та інші джерела, вказані в списку “вчителів, письменників, істориків” та прослідковуються з цитат.

У “Житіях” також подано повчальні слова, складені давніми отцями Церкви, а частково самим святителем Дмитрієм, історичні роздуми, розміщені на початку кожного тому (зокрема, “Слово на початок індикту”).

Значення й цінність твору св. Дмитрія Ростовського полягає в тому, що він склав найбільш повні на той час “Четї-Мінеї”, котрі містили життя святих усієї Православної Церкви, у тому числі й українських святих, відсутні в праці митрополита Макарія. Опрацьовуючи джерела, святитель Дмитрій не тільки звів життя в єдиний комплекс, а й значно доповнив, у результаті створивши оригінальний агіографічний твір, в якому простежуються початки історичної критики. Варто зазначити, що для його написання святитель зібрав одну з найбільших бібліотек того часу.

Чотири томи “Житій” уперше вийшли друком у 1689–1705 рр., багаторазово перевидавались протягом наступних століть, лише у XVIII ст. – 10 разів. У XIX ст. з’явилася низка перекладів та переробок “Четій-Міней” святителя Дмитрія, зокрема, праця Філарета (Гумілевського), архієпископа Чернігівського.

Як зазначає митрополит УАПЦ Іларіон (Огієнко) у своїй богословській монографії “Канонізація Святих в Українській Церкві”, “ці Житті Св. Дмитрія були улюбленим читанням усієї України, аж до нових часів, і на них виховувалося покоління читачів. [...] Ця праця... мала і має всеслов’янське значення”.

Та попри велику популярність цього твору, його перекладання сучасною українською мовою розпочато тільки зараз, результатом чого став вихід з друку першого (із запланованих дванадцяти) томів. Незважаючи на багатоплановість твору, він

має призначення, насамперед, духовно-навчальне, тому й це його видання розраховане на широкий загал.

Український переклад «Житій святих» здійснений відомим письменником, дослідником давньої української літератури Валерієм Шевчуком, зроблено за дещо виправленим і доповненим святителем Димитрієм другим виданням, надрукованим на замовлення Києво-Печерської лаври 1711 року. Це переклад оригінального авторського тексту, вільного від пізніших редагувань (як відомо, у 1745 р. за дорученням Синоду розпочалася робота з перегляду та виправлення тексту “Четий-Міней”, результатом якої стало третє видання, здійснене в 1759 р.).

У вступі наголошено, що «це був один з останніх творів, друківаних у Києві без дозволу московського патріарха, і він відображав істинну традицію Києва, яку Московська Церква вважала за єретичну або, щонайменше, за вільнодумну, через те, що Київська Церква прийняла деякі догмати Латинської Церкви» (с. 5). Утім, слід мати на увазі, що Лавра мала ставропігію, тож її друкарня, відповідно, користувалася правом вільного книгодрукування. Видання «Житій» внаслідок цього було здійснено за благословення лаврського архімандрита Варлаама (Ясинського).

Вступ до перекладу містить історіографію передмов попередніх видань. Їх систематизовано за хронологічним принципом, при цьому згадуються наступні: перша — архімандрита Варлаама до першого тому видання 1689—1705 рр.; друга — фактично блок, що складається з передмови самого святителя Димитрія, благословіння Московського патріарха Адріана та короткого слова архімандрита Варлаама, де зазначено, що “праця вільна від помилок” (с. 7); третя — передмова, підготовлена до виправленого комісією видання 1759 р. Зазначено, що всі пізніші видання містять цю останню передмову разом із передмовою архімандрита Варлаама 1689 р.

У пропонованому перекладі подано згадувану «Передмову до благочестивого читача» Варлаама (Ясинського). Щоправда, у примітці зазначено: у виданні 1711 р., за яким здійснено переклад, передмову підписано іменем Атанасія (Миславського) (с. 34). Вміщено також житіє св. Димитрія, укладене невідомим автором (із “Рукописного збірника творів Димитрія Ростовського та ін., кінця XVIII ст.”), і «Духовну грамоту святителя Димитрія», написану «у богоспасенному місті Ростові, в домі архі-

єрейському, в літо від Різдва Христового 1707, квітня, у 4-ий день» (с. 27).

Насамкінець, хотілося б відзначити високу якість видання. Не дивно, що «Четї-Мінєї» увійшли до списку VII Всеукраїнського видавничого рейтингу “Книжка року-2005” у номінації “Постаті: публікації/біографії/мемуари (до 1961 р.)”. Вважаємо, що видання «Житій», яке побачило світ у Львівському видавництві “Свічадо”, з успіхом виконає свою просвітницьку мету, відкривши світ, піднесений до висот духу, також і тим читачам, для кого попередні видання доробку святителя Димитрія залишилися малодоступними.

Марина БОЛІАРОВА